

Parodos standai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. 2009 m. kovo mėn.

Paroda, skirta Šiaurės Lietuvos šviesuoliams

Birutė LUKOŠIŪTĖ, Gražina NARBUTAITĖ

2008 m. pabaigoje Šiauliuose buvo minimos iškilių Šiaurės Lietuvos kultūros paveldo tradicijų ir profesionaliosios muziejininkystės pradininkų Pelikso Bugailišio 125-osios ir Vincento Vaitekūno 100-osios gimimo metinės. Ta proga Šiaulių „Aušros“ muziejaus darbuotojai parengė kilnojamąją parodą „Peliksas Bugailiškis ir Vincentas Vaitekūnas – kultūros paveldo tradicijų pradininkai Šiaurės Lietuvoje“. Paroda buvo eksponuojama Šiaulių universiteto bibliotekoje, Šiaulių m. savivaldybės viešojoje bibliotekoje, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Iki 2009 m. pabaigos numatoma parodos sklaida įvairiose Šiaulių apskrities kultūros švietimo įstaigose.

Šiaulių visuomenei paroda pristatyta 2008 m. lapkričio 20 d. Šiaulių „Aušros“ muziejaus Chaimo Frenkelio viloje. Šioms garboms asmenybėms skirtame minėjime ne kartą prisiminta, kad savo krašte puoselėję Lietuvos materialųjį ir dvasinį kultūros paveldą, P. Bugailiškis ir V. Vaitekūnas šiam darbui skyrė visą savo gyvenimą, į muziejininkystės ir kraštotyros darbą įtraukė šviesuomenę, jaunimą, mokytojus. Paroda supažindina su pagrindiniais kultūros veikėjų gyvenimo ir veiklos etapais.

Parodos dokumentinė ir ikonografinė medžiaga atrinkta iš Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomų P. Bugailišio, V. Vaitekūno bei Šiaulių kraštotyros draugijos archyvų. Paroda eksponuojama skaitmeninės spaudos formatu pagamintuose stenduose.

Pagrindinė parodos ekspozicijos dalis skirta žymiam Lietuvos visuomenės, politikos ir kultūros veikėjui, teisininkui, publicistui, kraštotyrininkui, Šiaulių „Aušros“ muziejaus įkūrimo iniciatoriui ir ilgamečiui globėjui Peliksui Bugailiškiui (1883–1965). Kaip savo atsiminimuose prisipažino pats P. Bugailiškis: „Kraštotyra ir muziejininkystė iš pomė-

THE EXHIBITION DEDICATED TO THE ENLIGHTENED PERSONS OF NORTH LITHUANIA Birutė LUKOŠIŪTĖ, Gražina NARBUTAITĖ

In the end 2008, Šiauliai marked the 125th birth anniversary of Peliksas Bugailiškis and 100th birth anniversary of Vincentas Vaitekūnas. These two prominent men and museum professionals initiated an idea to put the cultural heritage traditions of North Lithuania into museum collections. On this occasion, the workers of „Aušra“ Museum in Šiauliai arranged the travelling exhibition „Peliksas Bugailiškis and Vincentas Vaitekūnas – initiators of cultural heritage traditions in North Lithuania“. The documentary and iconographic material for the exhibition was selected from the archives of P. Bugailiškis, V. Vaitekūnas and Šiauliai Local Lore Society stored in „Aušra“ Museum in Šiauliai. The exhibition demonstrated on the stands made by digital press technique was shown in the library of Šiauliai University, public library of Šiauliai City Municipality, library of Lithuanian Academy of Sciences. It will be demonstrated in culture and education institutions of Šiauliai County until the end of 2009.

gio tapo mano pašaukimu...“ Šiam jo gyvenimo pašaukimui atskeisti ir skirta ši paroda.

P. Bugailiškis gimė 1883 m. gruodžio 30 d. Juodžionių k., Kupiškio vls. 1902 m. baigė Liepojos gimnaziją, 1909 m. – Peterburgo universitetą. 1904 m. redagavo pirmąjį legalų lietuvišką laikraštį „Lietuvių laikraštis“, 1907–1909 m. buvo Lietuviškų knygynėlių draugijos steigėjas ir narys, bendradarbiavo laikraščiuose „Naujoji gaidynė“, „Skardas“, „Žarija“. Nuo 1909 m. dirbo teisininku Šiauliuose, o 1915–1917 m. gyvendamas Vilniuje, dirbo banke, bendradarbiavo „Lietuvos žiniose“, „Lietuvos aide“ ir „Darbo balse“. Į Šiaulius grįžo 1917 m., 1918 m. vedė Oną Gruzdytę, buvo paskirtas pirmuoju nepriklausomos Lietuvos taikos teisėju, o nuo 1923 m. – Šiaulių apygardos teismo pirmininko pavaduotoju.

Šiauliuose P. Bugailiškis dirbo ne tik teisininko darbą, bet aktyviai įsijungė į visuomeninę-kultūrinę veiklą. 1919–1922 m. redagavo žurnalą „Sietynas“, buvo vienas iš „Kultūros“ bendrovės steigėjų, 1923–1933 m. žurnalo „Kultūra“ redaktorius, vėliau Kultūros ir švietimo draugijos steigėjas ir vadovas.

Visas geriausias savo charakterio ir dvasios savybes, organizacinius sugebėjimus P. Bugailiškis atidavė kraštotyrai, muziejininkystei. 1923 m. kovo 11-ąją P. Bugailišio iniciatyva įsteigiamas Šiaulių „Aušros“ muziejus, o 1927 m. gegužės 15 d. – Šiaulių kraštotyros draugija, iš apskrities savivaldybės perėmusi ir „Aušros“ muziejų. Talkindamas jaunų padėjėjų P. Bugailiškis ruošė anketas, rengė kraštotyros ekspe-

dicijas, rinko praeities relikvijas. Per keliolika įtempto ir darnaus darbo metų „Aušros“ muziejus tapo stambiausiu kraštotyros muziejumi Lietuvoje, o ekspedicijų metu surinktas etnografinis archyvas – 2006 m. buvo įtrauktas į UNESCO saugomą „Pasaulio atminties programą“.

Parodoje gausu fotografijų, rankraštinės medžiagos, liudijančios apie kraštotyros ekspedicijas, muziejaus parodas ir ekspozicijas, kurių pagrindinis organizatorius ir įkvėpėjas buvo P. Bugailiškis.

1930 m. pradėtas leisti P. Bugailiškio redaguojamas „Šiaulių metraštis“ (1938 m. išleista penktoji metraščio knyga), kuriame paskebtą nemažai istorinės, kraštotyrinės, etnografinės medžiagos. 1934–1944 m. Šiauliuose buvo leidžiamas pirmasis Lietuvoje kraštotyros žurnalas „Gimtasai kraštas“ (ats. redaktorius P. Bugailiškis), kurio devizas buvo „Pažinkime savo kraštą!“. Eksponuojami P. Bugailiškio redaguoti leidiniai, jo korespondencija ir raštvedyba leidybos reikalais.

1940 m. rugsėjo 5 d. B. Bugailiškis paskiriamas „Aušros“ muziejaus globėju, o 1941 m. gegužės mėnesį, jau būdamas Lietuvos TSR mokslų akademijos Etnologijos instituto direktoriumi – vadovavo „Aušros“ muziejaus perdavimui LTSR mokslų akademijai, 1943 m. – organizavo muziejaus eksponatų evakuaciją.

Lietuvos mokslų akademijoje P. Bugailiškis su pertraukomis dirbo iki 1952 m. Su pagalbininkais surinko didžiulę Žemaitijos dvarų dokumentų kolekciją, saugomą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

P. Bugailiškis – ne tik muziejininkas praktikas, šiam darbui atidavęs visą nuo sudėtingo teisininko darbo likusį laiką. Jis vienas pirmųjų Lietuvoje bandė gvildinti teorinius muziejininkystės, kultūros paminklų apsaugos klausimus. Parodoje rodomi P. Bugailiškio rankraščiai kraštotyros muziejų, kultūros paminklų apsaugos klausimais, jo rengtos etnografinės anketos.

P. Bugailiškis į muziejininkystės ir paminklų apsaugos darbą įtraukė krašto šviesuomenę, jaunimą ir mokytojus. Ne vienoje fotografijoje šalia P. Bugailiškio matome jo mokinį ir pasekėją Vincentą Vaitekūną.

Mirė P. Bugailiškis 1965 m. spalio 27 d., palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse. Paskutinis stendas skirtas P. Bugailiškio atminimo įamžinimui. 1994 m. Šiaulių „Aušros“ muziejus išleido P. Bugailiškio atsiminimus „Gyvenimo vieškeliais“, o pagerbdamas P. Bugailiškio valią ir atminimą, 1998 m. muziejus įsteigė Pelikso Bugailiškio premiją, kuri kasmet skiriama už muziejininkystės, kraštotyros darbus, kultūrinę ir mokslinę veiklą bei P. Bugailiškio vardo įprasminimą.

Kiti trys parodos stendai skirti muziejininkui, kraštotyrininkui, esperantininkui, P. Bugailiškio mokiniui ir pasekėjui Vincentui Vaitekūnui (1908–1987). Ekspوناتai jiems buvo atrinkti iš didžiulio kiekio, tad žymi pagrindinės šio žmogaus darbo sritis.

Gimė V. Vaitekūnas 1908 m. spalio 24 d. Šlapakių kaime (Šiaulių apskr., Joniškio vlsč.) gausioje ūkininkų Mortos ir Jono Vaitekūnų šeimoje. Baigęs Joniškio progimnaziją, 1925–1929 m. mokėsi Šiaulių

Parodos atidarymas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje 2009 m. kovo 3 d. Iš dešinės: bibliotekos direktorius dr. Juozas Marcinkevičius, Šiaulių „Aušros“ muziejaus direktorius Raimundas Balza, Pelikso Bugailiškio gimtinaitė Julija Daniliauskienė, bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas.

berniukų gimnazijoje. Pinigų mokslui ir pragyvenimui užsidirbdavo privačiomis pamokomis bei vedėdama „Žiburėlio“ draugijos bendrąbutyje. 1930–1931 m. padirbėjęs Šiaulių „Aušros“ muziejuje eksponatų rinkėju, atliko karo prievolę ir, išlaikęs Švietimo ministerijos egzaminus, įgijo pradinį klasių mokytojo kvalifikaciją. 1932 m. V. Vaitekūnas įsidarbino Šiaulių apygardos teisme raštininku, vertėju. Mokėjo 8 užsienio kalbas. Tuo metu jis įstojo į Kauno universitetą studijuoti teisės, tačiau po semestro mokslus nutraukė, negalėdamas jų suderinti su darbu. Į jį sugrįžo 1941 m., nė metų neišbuvęs paskirtuoju Šiaulių miesto liaudies teismo teisėju. 1943 m. vedė mokytoją Elena Skablauskaitę.

Po karo V. Vaitekūnas tarnavo ne vienoje Šiaulių miesto įstaigoje. 1957 m. pavasarį vėl priimtas į Šiaulių „Aušros“ muziejų, produktyviai jame triūsė iki pat savo mirties – 1987 m. birželio 8 d. Palaidotas Šiaulių miesto Ginkūnų kapinėse.

V. Vaitekūnas, beveik 6 dešimtmečius paskyręs kraštotyrai ir muziejininkystei, savo nuveiktais darbais priklauso žymiausiųjų šios srities plejadi. Jau gimnazijoje išryškėjo polinkiai, kuriems jis liko ištikimas visą savo gyvenimą: 1928 m. susidomėjo tarptautine esperanto kalba, o apsilankęs Šiaulių „Aušros“ muziejuje ir paskatintas P. Bugailiškio – kraštotyra. Tapęs Šiaulių kraštotyros draugijos nariu, 1933–1940 m. jis – atsakingasis draugijos sekretorius, nuolat dalyvavo etnografinėse ekspedicijose, rinko tautosaką, rengė liaudies meno parodas, nuo 1933 m. bendradarbiavo periodinėje spaudoje (iš viso užregistruota daugiau nei 180 jo publikacijų). Šio laikotarpio veikla atsispindi vieno parodos stendo fotografijose.

Be V. Vaitekūno muziejus neišsivertė savo lūžių metu: 1933 m. keldamasis į naujas patalpas Aušros alėjoje, 1940 m. parsigabendamas nacionalizuotas dvarų vertybes ar 1943 m. evakuodamas eksponatus. V. Vaitekūnas taip pat priklausė „Slėpimo nuo vokiečių komitetui“.

Po karo sugrįžęs į „Aušros“ muziejų, jis buvo paskirtas į Etnografijos skyrių, vėliau vadovavo Dailės skyriui, Kraštotyros ir paminklų apsaugos sektoriui, ėjo eksponatų saugotojo pareigas. Jo pastangomis buvo ne tik gausinamas etnografinis muziejaus archyvas, sukaupia ir aprašyta tūkstančiai fotografijų, negatyvų, dokumentų, surinkta ir restauruota liaudies meno vertybių, vežtos kilnojamosios parodos, bet ir pagyvėjo visas Šiaulių kraštotyris judėjimas. V. Vaitekūnas garsėjo kaip ekskursijų vadovas, paskaitininkas, konsultantas, ažuolų sodintojas. Jis taip pat rinko medžiagą apie P. Bugailiškį, „Aušros“ muziejaus ir Šiaulių kraštotyros draugijos istoriją, Karolį Poželą, Laisvamanių etinę kultūros draugiją, sunaikintą Pirčiupių kaimą, Šiaulių spaustuves, šulinius, vandens ir vėjo malūnus, Šiaulių miesto ir rajono kultūros, istorijos paminklus. Neretai jo medžiagą savo darbams naudojo mokslininkai. Parodoje plačiašakė V. Vaitekūno veikla iliustruojama fotografijomis, rankraščiais ir tarnybiniais užrašais, kolegų laiškais, dokumentais.

Už darbą muziejuje, paminklosaugos bei turizmo srityse V. Vaitekūnas ne kartą buvo apdovanotas Kultūros ministerijos, Kraštotyros draugijos garbės raštais, atminimo ženklais ir medaliais. 1977 m. jis tapo Lietuvos paminklų ir kraštotyros draugijos garbės nariu.

Pagerbiant šviesų jo atminimą, 1988 m. buvo įsteigtas Mikelio prizas, kasmet skiriamas geriausiems Šiaulių miesto kraštotyrininkams, o Šiaulių „Aušros“ muziejus 1998 m. išleido V. Vaitekūno straipsnių rinktinę „Rinktiniai kraštotyros darbai“.

Parodą „Peliksas Bugailiškis ir Vincentas Vaitekūnas – Kultūros paveldo tradicijų pradininkai Šiaurės Lietuvoje“ parengė Šiaulių „Aušros“ muziejaus darbuotojai: Birutė Lukošūtė, Gražina Narbutaitė, Ernestas Vasiliauskas. Parodos dailininkė – Zita Šulcienė.

Parodos rėmėja – Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija prie LR Prezidento kanceliarijos.